

Ülevaade Eesti Rahvaluule Arhiivi laekumistest ja kogumisest 2020

Tavapäraselt täienesid Eesti Rahvaluule Arhiivi (ERA) kogud 2020. aastal mitmekesise ainesega helis, pildis ja sõnas. Kogujaid-annetajaid oli õpilastest teenekate kaastöölis-teni, kokku üle 180 inimese. Materjale saadeti veebikeskkondade, e-kirjade ja paber-posti teel, kõige suuremal määral täienes käsikirjakogu – 4450 paber- ja elektroonilise leheküljega.

Juba mitmendat aastat on Tartu Ülikooli tudengid (juhendaja Ergo-Hart Västrik) kirjeldanud mardi-, kadri- ja *halloweenikombestikku*, samuti laekusid välistudengite kaastööd erinevatel pärimusteemadel (India, Serbia, Venemaa, Bangladesh, Ameerika, Läti, Tšehhi). Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia pärimusmuusika eriala tudengid (juhendaja Janika Oras) andsid üle tänavusel Setomaa kogumismatkal jäädvustatu, Tallinna Ülikooli koreograafiatudengid oma kodutööd looduses laulmise-hõikamise kogemustest ja liikumisega lauludest. Arhiivi jõudsid Rahvakultuuri Keskuse ja Eesti Folkloorinõukogu kogumiskonkursi “Märka Marti!” 2018 lühifilmid, fotod ja kirjapanekud ning Pamela Marani väljaande “Eesti vanaemade lood ja salatarkused” 17 salvestatud intervjuud. Age Kristel Kartau on jätkanud Tai massaaži Eestisse toojate intervjuuerimist (lisandusid salvestused aastaist 2018–2020); Meeli Lehis Kuusalust ja Jüri Helberg Rootsist annetasid Juminda külast pärit õdedelt aastail 1969–1992 salvestatud ainese (sh regi- ja uuemad laulud jm pärimus) ning Kuusalu rahvalaulikute ja pillimeeste elulookirjeldused ja -andmed. Heli Laanekask andis arhiivile üle videofilmid 2020. aasta suvel toimunud suguvõsa laulupeost-kokkutulekust, Tiiu Mänd vanasõnadel põhinevast Muraste lasteaia varjuteatri-etendusest. Hille Tartolt jõudsid arhiivi saatele “Prillitoos” 2000. aastatel saadetud kirjad-kaastööd puudest, lapsepõlvemälestused ja -laulud; Malle Pihlak tõi digiteerimiseks oma isa, ERA kaastöölise Johannes Solli mälestused ajavahemikust 1892–1966. Mall Hiimäe andis üle iseenda ja kaastöölise kogutud materjalid kaladest eesti rahvapärimuses ning ERA ja Viru Instituudi koostöös koguti Virumaa liisusalme.

Oskar Looritsa juubeliaastal toimus ERA kogumismatk Viljandimaale sealsete lastemängude kogumiseks, intervjueriti 15 inimest, ning Tartus talletati 12 folkloristi mõtteid Oskar Looritsast ja tema tööde mõjust eesti folkloristikale.

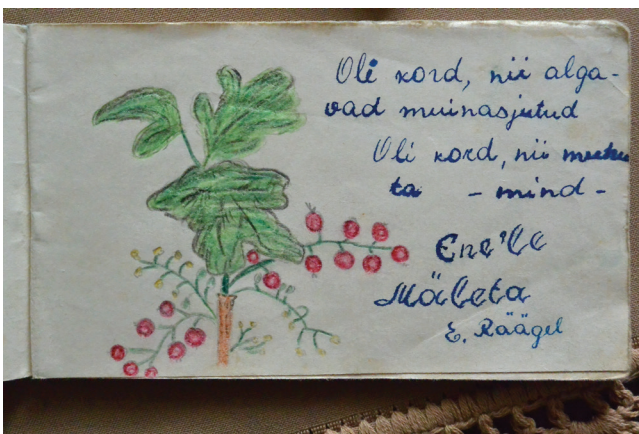
Eesti Vabariigi Presidendi rahvaluule kogumispremia pälvisid Adik Sepp, Urve Vares ja Aino Liivik.

Adik Sepp (snd 1945) alustas rahvaluulekogumist 15aastase koolipoisina Kuresaares oma lähikondseilt. Tema esimene saadeti (70 lk laule, jutte, mängukirjeldusi jm) jõudis rahvaluulearhiivi 1960. aastal ning toonases kogumistöö ülevaates tõsteti see esile üksikasjalise ja täpse andmestiku tõttu. Järgnevatel aastatel noore koguja küsitletavate ring aina laienes ning keskkooli lõpuks oli ta materjali kogunud juba peaaegu kõigist Saaremaa ajaloolistest kihelkondadest, lisaks Muhumaalt ning Lääne- ja Viljandimaalt. Pärast pikemat vaheaega taastus koostöö Eesti Kirjandusmuuseumiga 2007. aastal ja on sestpeale järjepidev. Lisaks südamelähedastele pärimusteemadele, sh nt ka nõukogude ajal töökollektiivides levinud folkloor, naljalood ja pajatused, kohanimepärimus, koroonapärimus 2020. aastal jm, on Adik Sepp Eesti Kultuuriloolise Arhiivi jaoks kirja pannud oma mahuka eluloo (ilmus väljaandes “Minu elu ja armastus.

Eesti rahva elulood” 2018) ning endise kinotöötajana kultuuriloolise ülevaate kinost Kaja. Adik Sepa saadetisi iseloomustab jätkuvalt andmete täpsus ning soov mitte ennast korrata ega saata midagi ülearust. Kokku on Adik Sepa kirjapanekuid 699 lk, lisaks mõned fotod, heli- ja videofailid.

Urve Vares (sünd 1960) alustas koostööd Eesti Rahvaluule Arhiiviga 2011. aastal lasteaiapärimuse kogumisest, pälvides kohe ka esiletõstmise, ning sestpeale on ta küsitluskavadele vastanud peaaegu igal aastal. Urve Varesele on südamelähedased kodu ja oma meelistegevustega seotud teemad, lasteaiapärimused ja mängud ja lastekasvatus. Ta elab ja töötab Lõuna-Eestis, tema kaastöid on mõjutanud kaunid Kiidjärve maastikud, kasvatamine ja elamine looduse keskel. Rahulikus stiilis kirjeldab ta seda, mida ise läbi elanud, kuulnud ja näinud. Urve Varese tööd on saanud eripreemiaid ja äramärkimisi mitmel võistlusel, nt “Lastemängud ja lapsepõlvemälestused” 2013, “Minu aed, minu lilled ja puud” 2018, “Esemed meie rännakuil” 2019. 2020. aastal kirjutas Urve Vares silmapaistva töö mõlemal arhiivi välja kuulutatud kogumisteemal: “Vägivald ja selle piirid eesti kultuuris” ning “Tervise hoidmine koroonakriisi ajal”. Samuti on ta osa võtnud rahvaluulekogujate ja elulookirjutajate ringi tööst. Kokku on tema talletatud pärimust 230 lk, töödele on lisatud fotosid, kaarte jm illustratiivset materjali.

Aino Liivik (sünd 1942) alustas arhiivile kirjutamist tähendusrikka kaastööga “Minu juhtus üks naljaks lugu” 2012. aastal, teemaks maailmalõpu-ootus. Tema kaastööd paistavad silma humoorikuse, aktuaalsuse, isiklikkuse ja eluloo-põhisusega. Esinejanimi Vanaema Aino kasutades on ta oma lugude ja etendustega naerutanud publikut Virumaal ja kaugemal. Tähendusrikaste ja eripärastena kajastuvad tema kaastöödes Ida-Virumaa maastikud – Kohtla-Nõmme tuha- ja ahermäed, nii pälvis võistlustöö “Minu maastikud” 2015. aastal ühe peapreemiaist. 2020. aastal panustas Aino Liivik oma aega kolme teema käsitlemisse, pannes arhiivi ja Viru Instituudi koostöös toimunud liisusalvide kogumisel kirja Virumaa liisusalme oma tuttavatelt ja iseenda meenutuste järgi. Kokku on Eesti Rahvaluule Arhiivis temalt 300 lk kirjapanekuid, millele on lisatud koopiaid fotodest, skeeme jm materjale.

ERA, DF 36925 Rahvaluule arhiivi suvised kogumistööd Mulgimaal. Lehekülg pühendussalmiga salmikus. < Halliste, Mõisaküla l. Foto: Kadri Tamm.

*ERA, DF 36918 Rahvaluule arhiivi suvised kogumistööd Mulgimaal. Kristi Metste ja Astra Usin albumit vaatamas Astra kodus Mõisaküla Kamaral.
< Halliste, Mõisaküla l. Foto: Kadri Tamm.*

Kogumisteema “Vägivald ja selle piirid eesti kultuuris” kuulutasime välja ERA kaastööliste päeval 26. veebruaril 2020. Vägivald on nähtus, mida rahvaluulekogud kajastavad väga lünklikult. Küsitluse eesmärgiks oli saada teavet, kus peituvad meie tänases ühiskonnas leiduva vägivalda juured, milliseid käitumisviise on tajutud vägivallana, millised vägivallailmingud on olnud levinud eri aegadel, vanuserühmades ja kontekstides, millised on olnud hoiakud ja suhtumised vägivaldale ja milliste õpetuste või eeskujudega on suhtumist kujundatud. Kogumisvõistlusele saatsid oma kirjutised 21 inimest, osa neist oli lähtunud meie poolt välja pakutud küsimustikust (<http://www.folklore.ee/era/kysitus/vvvald.pdf>), teine osa pigem neile teadaolevatest või omaeluloolistest seikadest, juhtumitest. Kokkuvõttes andsid kaastööd äärmiselt kireva pildi erinevatest vägivallavormidest eri aegadel, eri vanuseastmetes ja erinevates kontekstides. Olulisemad teemad, mis materjalis esile tõusid, olid vägivald (või selle puudumine) laste omavahelises suhtluses; laste kasvatamine, hooletst ja hellusest ilma jätmine, karistamine, nahutamine, peksmine ja ka seksuaalne ahistamine või vägivald kodustes tingimustes; lood kooliõpetajatest või kasvatajatest (nii võimupositsiooni kuritarvitamisest kui ka õiglasest karistusest); kius, vim, süüdistused perekonnas ja suguvõsas; suhted ülemustega töökohal, korruptsiooni paljastamine; sõjaaja ja nõukogude võimustruktuuride julmused; eestlaste ja venelaste vahelised konfliktid; perevägivald, selle põhjused ja lahendused; seksuaalne ja günekoloogiline vägivald; kallaletungid avalikus ruumis ja hirm nende ees, sekkumine; vägivald loomade vastu. Mitu kirjutajat mainis ka, et nendel oma elus vägivallaga kokkupuutumist eriti pole olnud. Lisaks otsestele vägivallaepisoodide kirjeldustele oli lisatud ka arutelusid vägivalla põhjuste, vägivalla ära hoidmise ja sellest pääsemise võimaluste üle.

Kogumisaktsiooni peapreemiad said Maret Kärtna erakordselt mahuka kaastöö eest, mis sisaldas hulgaliselt näiteid elust ning isiklikke temaatilisi mõtisklusi ja üldistusi; Adik Sepp, kelle töö sisaldas mitmekülgset materjali ja erinevaid lähenemisi vägivaldlateemale – laule, teiste inimeste ja enda eluseikade kirjeldusi, filosoofilisi mõtisklusi eetiliste väärtuste, kuid ka vägivaldaõigustuste kujunemise üle, samuti vägivaldse käitumise psühholoogiliste ajendite üle; ning Eha Võso, kes oli nii enda mälestustest kirja pannud kui ka oma tuttavatelt ja sugulastelt kogunud mitmekülgse valiku temaatilisi lühilugusid, muu hulgas jõudes oma kogumistöö käigus olulise tõdemuseni, et koduseinte vahel toimuv vägivald jääb tihti kõrvalseisjate eest varjatuks. Žürii tõstis esile veel Aino Liiviku, Enda Naabri, Ene Raudkatsi, Anne Rebase ja Urve Varese saadetised, kuid loomulikult oleme südamest tänulikud kõigile, kes võtsid vaevaks selle keerulise ja kindlasti ka ebamugava teema üle mõelda, vahel ka teisi inimesi küsitleda ja oma teadmised, kogemused, mälestused ja mõtted kirja panna. Töid hindas žürii koosseisus Ave Goršič, Reet Hiimäe ja Mari Sarv. Kogumisvõistlus on küll lõppenud, kuid vägivalda teemalised kaastööd on endiselt oodatud aadressil kratt@folklore.ee.

Koroonapärimuse kogumine. Koroonapärimuse kogumise üleskutse postitati rahvaluule arhiivi Facebooki lehel 13. märtsil 2020 (<https://www.facebook.com/rahvaluulearhiiv/posts/2779479955421427>), kordusteade 11. detsembril (<https://www.facebook.com/rahvaluulearhiiv/posts/3517348484967900>). Need võeti väga hästi vastu, jagati rohkelt ning hakati kohe saatma ka folklooriainest. Vastajate vanuseline spekter oli väga lai, saatjate seas oli nii vanemas eas inimesi kui ka nooremaid, näiteks üliõpilasi ja õpilasi. Kuigi pandeemia-ajal ringlesid ka mitmed uskumused ja vandenõuteooriad, tuli saadetud koroonapärimuses eriti selgelt nähtavale inimeste püüe kajastada neid valdavaid tundeid loominguliselt ja pigem huumorivõtmes, seda nii meemide, naljade, luuletuste, kalambuuride, erinevate ütluste kui ka paroodiate näol. Teema jõudis ka laste mängudesse, sotsiaalmeedias levisid videod akendel musitseerimisest.

Sama motiiv levis erinevates žanrites, näiteks sõnaliste naljade ja meemidena. Nagu saadetud ainese kaaskirjadest selgus, oli koroonapärimus omavahelise suhtluse osaks, seda jagati sotsiaalmeedias ja räägiti üksteisele. Olukorra muutudes teisenevad ka žanrid ning vahetuvad teemad. Kogutud pärimus kinnitab väidet, et keerulistel ja tavaelust erinevatel aegadel suureneb folkloori osakaal õhusoleva aktuaalse teema käsitlemisel. Koroonapärimus ühtaegu väljendab ja aitab “läbi elada”, aga ka kujundab ja määrab ühiskonna ning üksikisikute suhtumisi ja arusaamu. Vastustest tõusis esile Ave Taaveti meemikogu, mis sisaldas nii Eestis kui ka rahvusvaheliselt levinud meeme ja nalju, kokku 185.

- 1) Meeme ja linke meemikogudele, videotele jm, samuti nalju postitati otse FB-lehele, 2021. aasta lõpus oli postitustel 240 kommentaari peaaegu 60 inimeselt.
- 2) Erinevat koroonapärimust kogusid ja saatsid 35 inimest, mõned tööd olid ka kollektiivsed, näiteks Naba lasteaias ühiselt koostatud koroonaluuletus.

Küsitluskava “Tervise hoidmine koroonakriisi ajal”. Aprillist detsembri lõpuni 2020 kogus ERA andmeid kaastööliste tervisemurede ja kogemuste kohta eriolukorras ning pärast seda.

Küsitlusega soovisime teada, milliseid kogemusi peamiselt 2020. aasta kevadkuud meile andsid. Millised olid tervisehädad- ja lahendused, kellelt ja kuidas saadi abi? Mis kõige rohkem kartma või muretsema pani? Kuidas saadi toit lauale, millised olid

olemasolevad või puuduvad kriisivarud (majapidamisvahendid, toit ja ravimid) ellujäämiseks? Kuidas kriis muutis meist igapäevase tervisekäitumist ja suhtlust?

Vastused saabusid kas arhiivi kogumismooduli Kratt (4), e-posti (15) või tavaposti (9) teel. Lisaks panid Eesti Rahvaluule Arhiivi juures tegutsevas elulookirjutusrühmas osalejad kevadel kirja oma lood (9). Mõned vastajatest saatsid oma mõtteid mitu korda ja vastuseid koguti lisaks teisteltki. Kõige noorem vastaja käis gümnaasiumis, vanimad olid sündinud 1930. aastatel. Kõigi vastajate seast tõusid esile Sirje Reinsoo, Vesta Saar, Mare Mätas, aga ka Imbi-Harietta Eenloo, Eve Kärner ja Aino Liivik.

Kroonviiruse saabumine ei puudutanud ainult neid, kes viiruse tõttu koju karantiini või koguni haiglasse sattusid, vaid ka neid, kellel pandeemia võttis võimaluse muude haiguste pärast tavapäraselt arstil käia, mitmes vastuses tõusis esile just hambaravi küsimus. Samas tuli ka välja, et kardeti krooniliste haiguste süvenemist ja sellega seoses haiglasse sattumist. Viimases nähti potentsiaalset nakatumise ohtu. Paljude vaevuste puhul otsiti abi perearstilt telefoni teel, telliti vajalikke ravimeid e-apteegist ja püüti hakkama saada koduste apteegivarude (nt tarvitati paratsetamooli) ja koduse raviga (tee moosiga, küüslauk, kartuliaur kõha puhul).

Enamik vastajatest kandis väljaspool kodu maske-kindaid ning pesi poes käimise järel pakke või lasi ostudel koridoris seista. Oli ka neid, kes maske ei kasutanud, sest esines hingamisraskusi või oli keeruline läbi maski teistega suhelda, eriti kui oli vaja jälgida vastaskõneleja suu liikumist. Mitmes vastuses kirjeldati ka pere- ja tööelu raskusi ja pingeid pealesunnitult distantsilt; suurt puudust tunti hobitegevusest, kirikust ja linnaelanikud igatsesid sauna. Võõrastest hoiti üldjuhul eemale, kuid ka meie vastajad panid tähele, millised "laulupeod" toimusid paljudel matkaradadel ning sellistel puhkudel märgiti ka politsei kohalolu.

Suurtest keskustest väljaspool elajatel olid üldjuhul olemas igasugused eluks vajalikud varud ning poest vajati peamiselt piima ja leiba, ostupaanikat neil ei tekkinud. Käiku läksid kodused hoidised ja keedised.

Torkas silma, et kogu eriolukorra ajal ja hiljemgi püüti säilitada optimismi ja huumorimeelt. Paremini õnnestus see siis, kui oli võimalik lähedastega tihedalt suhelda ning vabalt looduses ringi käia. Teisalt oli vastustes läbivaks teemaks mure lähedaste pärast, eriti nende puhul, kes olid riskirühmas. Just peresuhted telefoni ja virtuaalsete kanalite kaudu, aga ka näiteks lastelastega paberposti teel suhtlemine ning loodusele jälgimine toetasid vaimset tervist kõige positiivsemalt. Ka see tegi rõõmu, kui ühise sünnipäevapeo asemel toodi tort ja lilled ukse taha.

Lõppkokkuvõttes saabus küsitlusele mitmekesine materjal, mis peegeldas värvikalt ja mitmekülgelt koroonakriisist mõjutatud elu, tervist ja suhtlust 2020. aastal. Võis kergendusega tõdeda, et vähemalt rahvaluulearhiivile vastajate seas küsitluse vältel haigestunuid ei olnud.

Jääge terveks!

Ave Goršič, Mari Sarv, Kadri Tamm, Astrid Tuisk